

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА
ІНСТИТУТ НАРОДОЗНАВСТВА**

Вовк Леся Григорівна

УДК 94 (477)(092)«1908/1939»

**ТОВАРИСТВО «УЧИТЕЛЬСЬКА ГРОМАДА» У СУСПІЛЬНО-
КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ ГАЛИЧИНИ
(1908 – 1939)**

07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Центрі дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, доцент
Соляр Ігор Ярославович,
Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України,
старший науковий співробітник
відділу новітньої історії.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Сухий Олексій Миколайович,
Львівський національний університет імені
Івана Франка, завідувач кафедри
новітньої історії України імені
Михайла Грушевського;

кандидат історичних наук, доцент
Шептицька Любов Богданівна,
Національний лісотехнічний університет України,
в.о. завідувача кафедри історії України,
політології та права.

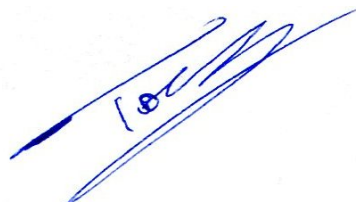
Захист відбудеться 12 грудня 2017 року о 15:00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.222.01 Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та Інституту народознавства НАН України за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

Автореферат розісланий

11 листопада 2017 р.

В.о. вченого секретаря
доктор історичних наук

Р.Й. Голик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дисертаційної роботи. «Учительська громада» – одне з провідних українських учительських товариств Галичини першої третини ХХ ст., яке своєю «муравлиною працею» формувало національну свідомість учительства краю, долучилося до розбудови національного шкільництва, та, загалом, сприяло формуванню громадянського суспільства в умовах політичної системи Австро-Угорської монархії та Другої Речі Посполитої. Об'єктивне вивчення діяльності товариства сьогодні залишається актуальним завданням української історіографії, зважаючи на відсутність комплексних наукових робіт, які б присвячувалися історії створення та організаційної розбудови фахових учительських товариств.

«Учительській громаді» відведена особлива роль у національно-культурному русі українців першої третини ХХ ст. Співпрацюючи з іншими українськими товариствами, громадівці в умовах полонізації навчального процесу в Галичині, виступили одними з ініціаторів створення українських приватних шкіл, програм навчання з української мови, історії, географії, намагалися актуалізувати проблеми українського шкільництва на міжнародній арені шляхом вступу до Міжнародної організації учителів середніх шкіл. Теоретичні / практичні здобутки «Учительської громади» не тільки не втратили своєї актуальності на сучасному етапі українського державотворення, але й вимагають детального вивчення, зважаючи на необхідність формування виваженої освітньої політики Української держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у відповідності з науково-дослідною темою Центру дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України «Українсько-польські взаємини на західноукраїнських землях (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): історичні моделі, етнічний, політичний та загальнолюдський виміри» (номер державної реєстрації 0115U007193).

Мета дисертації – проаналізувати діяльність товариства «Учительська громада» у суспільно-культурному дискурсі першої третини ХХ ст.

Для реалізації мети поставлено **завдання**:

– простежити особливості створення та організаційної розбудови товариства;

– визначити основні напрями діяльності «Учительської громади»;

– розглянути успіхи / невдачі «Учительської громади» у боротьбі за «українізацію» навчального процесу, відкриття українських середніх шкіл, захисті професійних інтересів учительства;

– охарактеризувати видавничу діяльність організації;

– реконструювати взаємини товариства з українськими національно-культурними організаціями, політичними партіями та їх представництвами у польському сеймі й сенаті;

– проаналізувати міжнародну діяльність товариства, з'ясувати здобутки організації у цій сфері.

Об'єкт дослідження – політичні та культурно-освітні процеси в Західній Україні.

Предмет дослідження – організаційна структура та напрями діяльності «Учительської громади».

Хронологічні рамки дисертації охоплюють 1908 – 1939 рр. Нижня хронологічна межа пов'язана із створенням «Учительської громади», верхня – із початком Другої світової війни та припиненням діяльності товариства.

Географічні рамки дисертації охоплюють територію Галичини (у період перебування краю у складі Австро-Угорської монархії) та Другої Речі Посполитої, на яку поширювалося діяльність організації у міжвоєнний період ХХ ст.

Наукова новизна дисертаційної роботи.

Уперше в українській історіографії:

– комплексно проаналізовано організаційну структуру та напрями діяльності «Учительської громади»;

– досліджено трансформацію програмних положень громадівців;

– охарактеризовано географію поширення діяльності товариства, показано періоди «спаду» / зростання його ролі у суспільно-культурних процесах Галичини;

– з'ясовано якісний / кількісний склад «Учительської громади» на кожному з історичних відтинків (Австро-Угорська монархія, Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР), Друга Річ Посполита), діяльність лідерів товариства;

– розглянуто спроби організації налагодити контакти із міжнародними учительськими товариствами.

Удосконалено:

– фактографічний матеріал, пов'язаний із створенням і діяльністю учительських товариств у Галичині у першій третині ХХ ст.;

– біографічні відомості лідерів «Учительської громади».

Набули подальшого розвитку:

– проблема внеску національно-культурних товариств Галичини у формування національної свідомості українців та громадянського суспільства у першій третині ХХ ст.;

– питання (не)забезпечення національно-культурних прав національних меншин у Другій Речі Посполитій.

Методологічну основу праці становлять принципи об'єктивності, системності, всебічності у підході до висвітлення подій першої третини ХХ ст. в Галичині на основі комплексного вивчення джерел. При вирішенні поставлених завдань використано загальнонаукові (систематизації, типологізації, ретроспекції) та спеціально-історичні (проблемно-

хронологічний, історично-порівняльний, критично-аналітичний, біографічний та ін.) методи.

Практичне значення результатів дослідження визначається тим, що його матеріали можуть використовуватися при розробці спецкурсів, лекцій з історії культури першої третини ХХ ст., а також при підготовці міждисциплінарних колективних монографій, присвячених національно-культурним процесам на західноукраїнських землях у період їх перебування у складі Австро-Угорщини, ЗУНР та Другої Речі Посполитої.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження пройшли апробацію у доповідях на наукових форумах: Шості наукові читання імені академіка Я. Д. Ісаєвича (Львів, 2016), Міжнародна наукова конференція «Людина і техніка у визначних битвах світових воєн ХХ століття» (Львів, 2017), III Міжнародна наукова конференція «Українсько-польські відносини в контексті суспільно-політичних і етнокультурних процесів в Центрально-Східній Європі (ХХ – початку ХХІ століття)» (Львів, 2017), Всеукраїнська наукова конференція «Українське військо в національній революції 1917 – 1921 рр. (до 100-річчя Армії УНР)» (Львів, 2017), а також на засіданнях Центру дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Публікації. Основні концептуальні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у 7 статтях, з них 5 – у фахових виданнях, що належать до переліку ДАК МОН України. Дисертація є результатом самостійних наукових досліджень.

Структура дисертації побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається із переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Обсяг рукопису – 216 с. (основний текст – 181 с.), список використаних джерел нараховує 475 позицій).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «**Вступі**» обґрунтовано актуальність теми, визначено наукові завдання, мету, об'єкт і предмет дослідження, хронологічні межі роботи, методи, з'ясовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено інформацію щодо апробації результатів дослідження.

У першому розділі «**Історіографія та джерельна база**» проаналізовано історіографію проблеми, охарактеризовано використані у процесі написання роботи джерела.

Підрозділ 1.1. «*Стан дослідження проблеми*» розкриває здобутки української та закордонної історіографії у розкритті проблеми діяльності учительських товариств Галичини у першій третині ХХ ст.

Зважаючи на те, що товариство «Учительська громада» упродовж першої третини ХХ ст. прагнуло не тільки «згуртувати і зорганізувати учительські українські сили», але й «стати сівачем і розсадником культурних інтересів серед загалу українського громадянства», його діяльність не залишилася не поміченою українськими та закордонними істориками. На сьогодні немає комплексної наукової роботи, яка б висвітлювала багатогранну працю громадівців у суспільно-культурному дискурсі (1908 – 1939 рр.).

Історіографію досліджуваної проблеми поділяємо на декілька періодів: а) наукові, науково-популярні праці, опубліковані на початку ХХ ст., у роки Першої світової та польсько-української воєн; б) наукові студії, які побачили світ у міжвоєнний період ХХ ст. в умовах політичної системи Другої Речі Посполитої; в) дослідження українських, діаспорних та польських істориків 1940 – 1980-х рр.; г) наукові роботи сучасної української / закордонної історіографії, які побачили світ після відновлення незалежності України.

На початку ХХ ст. з'являються одні з перших науково-публіцистичних праць, в яких фрагментарно охарактеризовано діяльність «Учительської громади» в контексті суспільно-політичних процесів (*перша група*). Це, зокрема, пов'язано з тим, що (а) членами товариства стали відомі галицькі громадсько-політичні діячі і (б) загостренням польсько-українського протистояння в краї на ґрунті боротьби за «українізацію» навчального процесу у школах краю. Оскільки у цей період тривала боротьба за Львівський університет, у поле зору тогочасної історіографії «Учительська громада» попала ще й тому, що члени товариства опікувалися «школами вищими» (розвідки С. Барана, Ю. Бачинського, М. Грушевського, С. Дністрянського, А. Жука, М. Лозинського, Ю. Романчука та ін.). Водночас значно менше зацікавлення діяльністю «Учительської громади» виявляли польські історики та громадсько-політичні діячі, про що свідчать, зокрема, роботи М. Бобжинського, Ю. Бузека та ін.

Громадівці відзначали, що «в часі визвольної боротьби... багато вчительства знайшлося в рядах української армії, а багато лягло головами». Цей фрагмент з історії «Учительської громади» не висвітлений не тільки міжвоєнною та повоєнною історіографією, але й сучасною українською. Діяльність товариства у період ЗУНР, його внесок у створення української школи у цей доленосний період залишається й сьогодні перспективним напрямом дослідження.

У міжвоєнний період ХХ ст. (*друга група праць*), в умовах полонізації шкільництва Галичини та посилення дискримінації місцевої влади щодо українських педагогів, увага українських та польських істориків до діяльності товариства «Учительська громада» значно посилилася. Активна видавнича діяльність організації, підготовка громадівцями підручників, програм навчання з української мови, географії, історії, доробок секції українців, що функціонувала при товаристві, численних комісій – ці та інші питання жваво обговорювалися на сторінках тогочасної преси.

Розвідки членів товариства М. Галущинського, А. Довича, Г. Микитея, Я. Константиновича, В. Радзикевича, І. Рибчина та ін. присвячувалися як загальнотеоретичним проблемам, так і висвітлювали окремі сторінки з історії товариства (робота структурних підрозділів «Учительської громади», будівництво «вакаційної оселі», боротьба за збільшення кількості шкіл з українською мовою навчання, репресії польської влади щодо українських педагогів тощо). У цей період серед членів організації розвіявся «романтично-ідеалістичний світогляд» (домінував у перші роки існування товариства), що позитивно вплинуло на якість науково-публіцистичних студій.

У цьому контексті виокремимо також доробок Я. Біленького, І. Герасимовича, С. Сірополка, Л. Ясінчука та ін. учених, громадських діячів, які у руслі значно ширших проблем торкалися проблеми шкільництва в Галичині. Члени «Просвіти», «Рідної школи», Наукового товариства імені Шевченка (НТШ), «Взаємної помочі українського вчителства» (ВПУВ), інших національно-культурних товариств, з якими тісно співпрацювала «Учительська громада», намагалися знайомити громадськість із діяльністю громадівців, їх внеском у розбудову національної школи.

Особливу увагу необхідно звернути на ювілейний альманах, присвячений 25-літній діяльності «Учительської громади», що побачив світ 1935 р. У збірнику статей відзначено, що товариство «сповняло важну працю в нашій суспільності», охарактеризовано найважливіші сторінки з життя товариства, визначено внесок у «гуртування середньошкільного вчителства» і «вдержання серед нього почуття особистої і збірної національної гідності». Роботі хоча й притаманна певна ідеалізація у висвітленні історії створення та діяльності товариства, все ж громадівці критично проаналізували власні здобутки, наголосили на нереалізованих планах, які, зокрема, не вдалося втілити у життя й через «байдужість українського вчителства».

На відміну від української історіографії, польські історики (Ч. Войтинюк, А. Бартошик, В. Заборський та ін.) безпосередньо не розглядали діяльність товариства «Учительська громада», намагалися «виправдати» освітню політику польської влади, спрямовану на полонізацію українців Галичини. Критичні випадки на адресу громадівців лунали з боку членів «Товариства школи людовей» (TSL), інших польських освітніх та національно-культурних організацій.

Негативний імідж товариству «Учительська громада» намагалася «прищепити» радянська історіографія (*третья группа праць*). Звичайно критика громадівцями національно-культурної політики СРСР / УСРР, репресій та терору 1930-х рр., переслідувань української інтелігенції не могла не вплинути на висвітлення її історії науковцями радянськими доби. Співпраця організації з національно-державницькими партіями, передусім Українською народно-демократичною партією (УНДП), Українською радикальною партією (УРП), Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО), Українською соціалістично-радикальною партією (УСРП), а також патріотичними

організаціями давала підстави тогочасним науковцям віднести товариство до когорти «буржуазно-націоналістичних». Чи не єдиний позитив у діяльності товариства історики вбачали у тому, що «Учительська громада» упродовж 1920-х – 1930-х рр. боролася з «утиском і гнітом учителів», відстоювала їх інтереси, намагалася покращити їх матеріальний стан. Критикуючи «український буржуазний націоналізм», дослідники у кращому випадку у негативному світлі висвітлювали базові напрями діяльності організації, у гіршому – замовчували її здобутки на ґрунті боротьби за «українську школу» в умовах політичної системи Другої Речі Посполитої.

Українська діаспорна історіографія також не спричинилася до заповнення «білих плям» в історії «Учительської громади», незважаючи на те, що значна частина членів українських національно-культурних товариств емігрувала за кордон після 1939 р. Упродовж 1940-х – 1980-х рр. еміграційні політики, громадські діячі, науковці приділяли значну увагу проблемам становлення націоналістичного руху в Україні та його розвитку, критиці СРСР, не акцентуючи особливої уваги на діяльності громадської організації.

Відновлення української державності у 1991 р. стало відправною точкою нового етапу у висвітленні історії створення і розвитку «Учительської громади» й загалом учительського руху в Галичині у першій третині ХХ ст. (*четверта група праць*). Відхід від марксистсько-ленінської методології, розбудова інституцій громадянського суспільства, формування нових «історичних шкіл» привели до появи міждисциплінарних наукових досліджень в яких безпосередньо / опосередковано відображено сторінки історії товариства.

Більшість сучасних наукових досліджень, в яких знаходимо фрагментарні згадки про «Учительську громаду», присвячені суспільно-культурним процесам у Галичині, діяльності провідних українських національно-культурних товариств, з якими співпрацювали громадівці. У працях Г. Білавич, Н. Кошелевої, М. Московчук, Б. Савчука, Б. Ступарика, С. Пахолківа, П. Хмельовського, Л. Шептицької та ін. визначено пріоритетні напрями діяльності національно-культурних товариств Галичини, відображено їх взаємини.

Чимало досліджень В. Благого, В. Виздрика, І. Курляк, О. Рудої, О. Совгар, Г. Субтельної, М. Чепіля та ін. присвячені освітній політиці Польської держави, шкільництву Галичини. Окремі аспекти діяльності лідерів товариства розглянуто у дослідженнях Н. Бортник (Халак) (С. Томашівський), В. Булачека (Ю. Романчук), А. Кліша (К. Студинський), А. Прокопа (М. Галушинський), Р. Труби (О. Терлецький) та ін. Хоча, за невеликим винятком, товариство «Учительська громада» не стало безпосереднім предметом зацікавлення цих учених, все ж їх розвідки збагачують дисертаційну роботу цікавим матеріалом, який стосується участі учительства у професійних товариствах.

Фрагментарно окремі напрями діяльності «Учительської громади» проаналізовані українськими та польськими ученими у суспільно-політичному дискурсі. У працях О. Аркуші, І. Беґея, Б. Гудя, О. Жерноклєєва, С. Качараби, В. Комара, К. Кондратюка, М. Литвина, М. Мудрого, І. Патера, І. Райківського, І. Соляра, О. Сухого, П. Шкраб'юка та ін. наголошено на характері польсько-українських взаємин у Галичині у першій третині ХХ ст., проаналізовані напрями польської національно-культурної політики, акцентовано увагу на здобутках українського національного руху у цей період.

У підрозділі 1.2. «Джерела» показано особливості джерельного комплексу дисертаційної роботи.

Огляд історіографії досліджуваної проблеми показав, що на сьогодні існують численні «білі плями» при висвітленні історії створення та діяльності «Учительської громади» у першій третині ХХ ст. Їх заповнення можливе завдяки використанню джерельного матеріалу, який систематизуємо за декількома тематичними напрямками: а) законодавчі / нормативно-правові документи центральних та місцевих органів влади Австро-Угорщини, ЗУНР та Другої Речі Посполитої; б) матеріали «Учительської громади», інших національно-культурних товариств Галичини, а також політичних партій; в) мемуари; г) матеріали періодичної преси, підручники, проекти навчених програм підготовлені членами товариством упродовж всієї історії свого існування.

Загальне політико-правове тло функціонування «Учительської громади» дозволяють реконструювати законодавчі, нормативно-правові акти Австро-Угорщини, ЗУНР та Другої Речі Посполитої (*перша група джерел*). Більшість із них не тільки опубліковано на сторінках української / польської періодичної преси, збірниках документів, але й побачили світ окремими тиражами у першій третині ХХ ст.

Базовими законодавчими актами, які визначали статус «Учительської громади» стали австрійська конституція 1867 р., а також конституція ЗУНР 1918 р. та Польські конституції 1921 та 1935 рр. Стенографічні звіти пленарних засідань Галицького сейму (*Stenograficzne sprawozdania z drugiej sesji piatego peryodu Sejmu Krajowego krolestwa Galicji i Lodomerji wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem*), польського сейму (*Sprawozdania stenograficzne Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*) дозволяють розкрити дискусії навколо проблем шкільництва та педагогів у вищих законодавчих органах цих держав. Чимало цінної інформації почерпнуто із опублікованих збірників документів.

Для детального висвітлення підґрунтя заборони польською владою відновлення діяльності окремих філій «Учительської громади» після завершення польсько-української війни 1918 – 1919 рр., переслідування членів товариства у першій половині 1920-х рр. звернено увагу на документи ф. 121 (Львівське воєводське управління) та ф. 271 (Дирекція поліції у Львові) Держ. архіву Львівської обл., ф. 231 (Тернопільське воєводське управління), ф. 274 (Тернопільська воєводська команда державної поліції) Держ. архіву

Тернопільської обл., ф. 2 (Станиславівське воєводство) Держ. архіву Івано-Франківської обл.

У дисертаційній роботі всебічно проаналізовано документи «Учительської громади» («Звідомлення секретаріату» (1925 р.), «Звідомлення Головного Відділу «Учительської Громади» за час від 14.II. до 31. XII. 1926 р.», «Загальне зібрання Тов-а «Учительська громада»» (1926 р.), «Звідомлення про з'їзд відпоручників філій та кружків «Учительської громади» в Станиславові 5 червня 1927 р.», «Звідомлення з діяльності Головного Відділу Тов. «Учительська громада» за 1928 рік», «Звідомлення з діяльності Головного Відділу «Учительської громади» за час від 1.II. – 15.VI. 1929 рік», «Загальні збори «Учительської громади» (1930 р.) «Звідомлення з діяльності Головної Ради Товариства «Учительська громада» у Львові за перший квартал 1932 р.», «Звідомлення з діяльності Головної Ради «Учительської Громади» за час від 1 червня 1933 до 30 вересня 1934 р.», «Резолюції, ухвалені Загальним Зібранням Т-ва «Учительська громада» у Львові в дні 1 січня 1938 р.» та ін.), які публікувалися на сторінках періодичної преси (*друга група джерел*).

Відносини «Учительської громади» з національно-культурними товариствами Галичини, участь товариства у роботі міжнародних організацій, співпраця з політичними партіями та Українською парламентською репрезентацією у сеймі й сенаті Польщі здебільшого проаналізовані на основі використання ф. 178 («Крайова шкільна рада», м. Львів), ф. 206 («Рідна школа. Українське педагогічне товариство у Львові»), ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка), ф. 344 (Українське національно-демократичне об'єднання), ф. 348 (Товариство «Просвіта»), ф. 392 (Українська парламентська репрезентація в польському сеймі), ф. 426 («Спілка польського вчительства» Львівського шкільного округу), ф. 445 («Польське педагогічне товариство»), ф. 486 (Кредитне товариство «Взаїмна поміч українського вчительства», м. Львів) ф. 779 (Редакція української газети «Діло») Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ЦДІАЛ України) (*друга група джерел*).

Підготовка дисертаційної роботи була б неможливою без використання мемуарних джерел (*третья група*). У науковій праці використані спогади відомих громадсько-політичних діячів (О. Барвінський, І. Кедрин, І. Макух, Є. Олесницький, А. Чернецький, С. Шах та ін.), науковців (І. Витанович, І. Крип'якевич, К. Студинський, М. Терлецький та ін.), членів учительських товариств (А. Алиськевич, О. Терлецький, Б. Заклинський та ін.), які знаходимо, знову ж таки на сторінках періодичної преси або ж архівосховищах Львова, Івано-Франківська, Тернополя. Відзначимо також, що мемуари членів товариства «Учительська громада» опубліковано у 1935 р. в ювілейному альманасі.

Четверта група використаних у роботі джерел представлена матеріалами періодичної преси. Авторське зацікавлення викликали як часописи «Учительської громади» («Наша школа», «Світло», «Українська школа») так і матеріали учительських товариств і національно-культурних організацій

(«Учитель», «Учительське слово», Наше слово»), політичних партій національно-державницького спрямування («Діло», «Свобода», «Громадський голос», «Новий час» та ін.). Проаналізовано здобутки секції українців, комісії, які існували при товаристві, а саме підготовлені підручники та посібники, проекти навчальних програм.

Підрозділ 1.3. *«Методологічні засади дисертаційної роботи»* знайомить із теоретико-методологічними принципами наукової праці, специфікою понятійно-категоріального апарату.

Дисертація ґрунтується на методології, яка дозволяє забезпечити об'єктивність одержаних наукових результатів. Для дослідження особливостей створення та розбудови товариства «Учительська громада» у першій третині ХХ ст. автором використано загальнонаукові (аналіз, опис, синтез, узагальнення) та спеціально-наукові (порівняльно-історичний, типологічний, історико-реконструктивний, джерелознавчий та ін.) методи. Роботу структуровано за проблемно-хронологічним принципом, що дозволяє всебічно розкрити поставлені завдання. Для узагальнення результатів дослідження застосовано систематизацію джерел.

Зважаючи на міждисциплінарний характер наукової роботи, серед принципів, використаних у дисертації, виокремимо принцип історизму, з яким нерозривно пов'язані принципи об'єктивності (передбачає неупереджене, об'єктивне, наукове вивчення закономірностей суспільно-культурних процесів у сукупності фактів / подій) та послідовності (дозволяє прослідкувати учительський рух в Галичині у контексті попередніх десятиліть та подій, дотичних до предмету дослідження). У роботі дано визначення термінів, обґрунтовано їх застосування (понятійно-категоріальний апарат дисертаційної роботи представлений термінами: громадська організація, утраквізм, національна школа, регіональна мова, освітня політика та ін.).

Другий розділ **«Еволюція організаційної структури «Учительської громади»** присвячений аналізу структури товариства в історичній ретроспективі.

У підрозділі 2.1. *«Організаційний розвиток у 1909 – 1914 рр.»* проаналізовано програмні документи «Учительської громади», на основі яких викристалізувалася структура товариства, напрями / принципи його роботи.

Загострення польсько-українських відносин у Галичині на початку ХХ ст. спонукало українських педагогів до утворення фахової учительської організації, що й було зроблено 1 листопада 1908 р. Новопостале товариство («Учительська громада») у короткі терміни сформувало керівні органи управління (голова організації (перший – М. Грушевський), Головний віділ), ухвалило Статут, згідно з яким передбачалося, що організація опікуватиметься розвитком «вищих шкіл», дбатиме про «добро вчителів і їх родини», знайомитиме українських педагогів із «новішими здобутками науки».

Реалізовувати окреслені завдання «Учительська громада» планувала шляхом: обговорення педагогічно-дидактичних справ на з'їздах («сходинах»);

організації публічних конференцій; видавництва часописів, підручників, наукової літератури; надсилання петицій до центральних та місцевих органів влади; налагодження контактів з іншими педагогічними, учительськими товариствами Австро-Угорщини. Значно повільніше створювалися філії товариства та зростала його чисельність: у 1909 р. утворено п'ять філій: Бережанах (7 лютого), Коломиї (15 лютого), Тернополі (27 березня), Перемишлі (27 березня), Станиславові (13 листопада), наступного року – ще три (Стрию, Сокалі й Рогатині), у 1912 р. – Городенці, Яворові, Львові, згодом – у Чорткові й Городенці. Наприкінці 1908 р. до товариства вступили 298 учителів, у 1909 р. «Учительська громада» нараховувала 314 членів, у 1910 – 1914 рр. кількість громадівців зростала до 380 осіб. Найдіяльнішими були філії у Коломиї (голова С. Недільський), Станиславові (М. Сабат), Тернополі (Б. Старецький) та Перемишлі (С. Зарицький). Напередодні Першої світової війни функціонували філії товариства практично у всіх великих містах Галичини.

Переломним в організаційній діяльності «Учительської громади» став 1912 р., що пов'язано з двома чинниками: відходом від товариства М. Грушевського та передачею усіх «справ приватних гімназій» Краєвому шкільному союзу. Окреслені проблеми стали базовими для обговорення на позачерговому (30 квітня 1912 р.) та останньому напередодні Першої світової війни черговому (2 листопада 1912 р.) з'їзді «Учительської громади». Учасниками зборів констатували необхідність розбудови організації, безальтернативно обрали новий склад Головного відділу, який очолив Ю. Романчук. Зазнали трансформації й базові напрями діяльності організації.

У підрозділі 2.2. «*Особливості організаційної діяльності у роки Першої світової війни та міжвоєнний період ХХ ст.*» досліджено здобутки / прорахунки товариства у поширенні основоположних ідей організації серед учительства краю.

Перша світова війна перервала діяльність «Учительської громади», яка у 1914 – 1919 рр. у сфері організаційної діяльності була, за словами членів товариства, «набагато біднішою» у порівнянні з довоєнною. Тільки після відступу російської армії у травні-червні 1915 р. з Галичини товариство зуміло відновити діяльність на звільненій території, завдяки праці Ю. Стефановича. Загальні бори «Учительської громади» (19 квітня 1916 р.) обрали новий склад Головного відділу під проводом К. Студинського, який, однак, не зумів активізувати діяльність товариства з огляду на воєнний стан, а згодом – Листопадовий зрив та початок польсько-української війни.

Перше повоєнне засідання Головного відділу «Учительської громади» (2 жовтня 1919 р.) стало першим кроком на шляху до організаційного відновлення діяльності товариства. В умовах польського владного режиму, у 1920 р. відновили діяльність філії товариства у Стрию та Коломиї, 1921 р. – Бережанах, Перемишлі, Тернополі, Чорткові, Рогатині та Долині (не відновили діяльності три осередки – у Львові, Городенці та Сокалі), 1923 – 1924 рр. – утворено філію у Дрогобичі та кружок у Городенці. Детальний аналіз звітних документів

дозволяє стверджувати, що на зламі 1926 – 1927 рр. функціонували філії товариства у 17 містах: Городенка, Долина, Дрогобич, Золочів, Коломия, Кросно, Львів, Перемишль, Рогатин, Самбір, Снятин, Станиславів, Стрий, Тернопіль, Чортків, Яворів.

Надалі чисельність філій залишилася без змін: у 1936 – 1937 рр. «Учительська громада» нараховувала 412 членів, серед яких 136 державних і 173 приватних учителів (309) та 56 «емеритів» (щодо 47 громадівців Головної раді «бракувало ближчих відомостей»). Найчисельнішими залишалися філії у Львові (у 1938 р. нараховувала 121 особу (голова – І. Сітницький, секретар – З. Зелений), Станиславові (51 особа (голова – М. Лепкий, секретар – В. Пашницький) та Перемишлі, яка нараховувала 47 членів (голова – Є. Грицак, секретар – О. Хичій). У 1939 р. кількість членів товариства зросла до 491 особи, проте далеко не всі із них сплачували членські внески, що зменшило надходження до фондів організації («вдовиний фонд», «посмертний фонд», «допомоговий фонд» та ін.).

Упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. усі організаційні питання «Учительської громади» вирішував її голова (у міжвоєнний період – С. Громницький та О. Терлецький) та Головний віділ (після 1929 р. – Головна рада). Найінтенсивнішу діяльність Головного віділу спостерігаємо у 1924 – 1925 рр. (вищий колегіальний орган «Учительської громади» збирався 25 разів), після чого, за невеликим винятком, засідання скликалися, переважно, раз у два місяці. Значну роботу проводили громадівські секції та комісії (історична та педагогічна), а також інші структурні підрозділи (Комітет учителів українських приватних середніх шкіл; гурток українців; «Становий комітет приватних вчителів середніх шкіл УПТ» при філії у Долині (голова Комітету – О. Назаревич) та ін.). У цей же період реорганізовано основні фонди товариства.

У третьому розділі **«Напрями діяльності «Учительської громади»** розкрито пріоритетні сфери діяльності товариства.

Підрозділ 3.1. *«Захист професійних інтересів учительства краю, спроба розширення мережі українських шкіл та «українізації» навчального процесу»* проаналізовано заходи товариства, які сприяли консолідації учительства Галичини навколо вирішення професійних проблем.

Базовими напрямками діяльності товариства «Учительська громада» упродовж першої ретини ХХ ст. залишалися розширення мережі українських середніх шкіл та «українізації» навчального процесу. До початку Першої світової війни постійні зусилля товариства у сфері розбудови і забезпечення українських середніх шкіл підручниками практичних (реальних) результатів не принесло. Де-факто, жодна з вимог товариства не була реалізована, тому починаючи із 1909 р. лідери організації зосередили основні зусилля на заснуванні приватних середніх шкіл.

Все ж, практичні кроки «Учительської громади» у 1910 – 1914 рр. показують, що товариство небезуспішно намагалось втілювати у життя статутні

положення, про що, зокрема, свідчать низка фактів: Краєвій шкільній раді запропоновано змінити утраквістичні гімназії у Стрию та Бережанах на українські; органам місцевої влади запропоновано дозволити святкування свята «Свободи» у всіх українських гімназіях; здійснено спробу запровадити в українських гімназіях каси ощадності; Головний віділ, філії товариства намагалися організувати підготовчі курси до першого класу гімназії з метою полегшення доступу до навчання шкільній молоді (1911 р.).

Для захисту українських педагогів Головний віділ «Учительської громади»: вносив петиції до місцевих органів влади у випадку «покривдження кого небудь з членів товариства»; домагався прийняття кваліфікаційних іспитів для вчителів української мови у народних школах; актуалізовував питання дискримінації учителів-українців при призначенні на учительські посади у Перемишлі, Коломиї, Львові; у періодиці критикував дискримінаційні щодо українських педагогів нормативно-правові документи місцевих та центральних органів влади.

Якщо у роки Першої світової війни не завжди ефективною була діяльність товариства щодо захисту станових інтересів «Учительської громади», то в умовах польського владного режиму 1920-х – 1930-х рр. товариство продовжувало працювати над реалізацією програмних завдань. «Учительська громада», незважаючи на репресії та тиск місцевих органів влади, виступала за: створення «вищих шкіл» у Львові; заснування нових середніх шкіл з українською мовою навчання, «вивінування їх необхідними шкільними приладами і засобами навчання»; забезпечення гігієнічних умов навчання для української молоді; формування вільного і «ніким не спинуваного розвитку української культури».

Товариство скликало наради учителів української мови, намагалося активізувати роботу секції україністів, яка існувала при товаристві, проводило ревізію польських шкільних підручників, особливо з історії і географії, створювало програми навчання з цих предметів в українських державних і приватних школах, які б не ображали національні почуття українців, готувало програми навчання української мови для ліцеїв. Головний віділ також намагався послабити вимоги до учнів при складанні іспиту з польської мови (при складанні іспиту зрілості) у порівнянні з вимогами у польських школах. Критично громадівці відреагували на ухвалення т. зв. утраквістичних законів.

У підрозділі 3.2. *«Співпраця з міжнародними / українськими національно-культурними товариствами, видавнича діяльність»* акцентовано увагу на зв'язках «Учительської громади» з міжнародними професійними організаціями, особливостях співпраці з українським освітніми, суспільно-культурними організаціями.

«Учительська громада» намагалася стати одним із об'єднавчих центрів українського учительства Галичини, що змушувало товариство шукати шляхів порозуміння із українськими та міжнародними організаціями. Напередодні Першої світової війни найтіснішими були взаємини «Учительської громади» із

Краєвим шкільним союзом, НТШ, «Просвітою», «Рідною школою», ВПУВ та ін. Спільними зусиллями: організовано відзначення національних свят та урочистих заходів; задекларовано проведення Всеукраїнського шкільного конгресу; створено українські приватні школи та надано їм методичну допомогу.

Упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. у рамках роботи секції (гуртка) україністів, Комітету учителів українських приватних середніх шкіл, історичної та педагогічної секції «Учительської громади» поживалися контакти товариства із провідними українськими освітніми, науковими, національно-культурними організаціями на ґрунті обговорення програм навчання української мови у середніх навчальних закладах Галичини, захисту українських педагогів від свавілля місцевих органів влади.

У середині 1920-х рр. «Учительська громада» спробувала посилити зв'язки з іншими учительськими організаціями Другої Речі Посполитої та країн Центрально-Східної Європи. Товариство активізувало співпрацю із Становим Союзом учителів жидівських середніх шкіл у Другій Речі Посполитій, надіслало звернення до Міжнародної організації учителів середніх шкіл з проханням прийняти «Учительську громаду» до своїх лав, що, однак, не увінчалось успіхом. Представника української організації запрошено у ролі «гостя» на XVIII (Белград, 1926 р.) та IX (Будапешт, 1927 р.) конгреси цієї міжнародної організації. У 1930-х рр. «Учительська громада», де-факто, припинила контакти із Міжнародною організацією учителів середніх шкіл, а також аналогічними англійськими, голандськими, німецькими, хорватськими, австрійськими, чеськими товариствами. Чи не єдина спроба товариства відновити діалог зроблена у 1935 р. – В. Кисілевський виступив з привітальною промовою на конгресі Міжнародної організації учителів середніх шкіл в Оксфорді.

Значною була видавнича діяльність «Учительської громади». У 1909 р. «побачив світ» друкований орган товариства «Наша школа» (головний редактор – І. Кревецький (1909 – 1912), С. Томашівський (1913 р.), М. Чайковський (1914 р.), Ю. Рудницький (1916 – 1921 рр. з перервами). У виданні друкувалися педагогічні, наукові статті, бібліографія і хроніка діяльності товариства. Від 1912 р. публікувалися також комунікати Краєвого шкільного союзу. Значну увагу «Наша школа» присвячувала шкільним підручникам і програмам навчання.

Спільними зусиллями членів товариства, у 1921 р. побачив світ перший номер часопису «Світло» (редактор М. Галушинський), а згодом відновлено видання часопису «Наша школа», який отримав нову назву – «Українська школа» (перший редактор І. Калинович, згодом – М. Струтинський, Ю. Рудницький, О. Макарушка, Є. Пеленський, Я. Біленький). Видання товариства «боронили українське шкільництво», ознайолювали з «вислідами експериментальної педагогіки», знайомили громадськість зі станом шкільництва на Наддніпрянщині, містили рецензії на науково-педагогічні

книги / журнали, друкували «критичні замітки з приводу плянів навчання української, польської та других мов». У 1935 р., після тривалих пошуків коштів, побачив світ ювілейний альманах товариства. Друковану продукцію продукували й філії «Учительської громади». Значна увага організації була зосереджена на публікації підручників з української мови, математики та ін. для середніх шкіл.

У четвертому розділі **«Учительська громада» у суспільно-політичних процесах в Галичині** показано значення товариства в піднесенні національної свідомості населення краю, формуванню основ громадянського суспільства в умовах політичної системи Австро-Угорщини та Другої Речі Посполитої.

Підрозділ 4.1. *«Взаємини з українськими політичними партіями та УПР»* присвячений дослідженню особливостей та форм співпраці товариства з українським представництвом у сеймі та сенаті Польщі, а також – національно-державницькими партіями Західної України.

Для захисту професійних інтересів українських учителів напередодні Першої світової «Учительська громада» активно використовувала трибуну Галицького крайового сейму, співпрацювала з провідними українськими партіями – УНДП, УРП. Зокрема, завдяки НК УНДП 1910 р. утворено Краєвий шкільний союз, до якого увійшли представники УНДП, НТШ, УПТ, «Учительської громади», ВПУВ, «Дністра», «Союзу кредитового і господарського» та ін.

Значну допомогу надавали педагоги, об'єднанні у товаристві «Учительська громада», чиновникам ЗУНР для організації народного шкільництва, одержавлення приватних гімназій, «українізації» навчального процесу тощо. В умовах польсько-української війни, «Учительська громада» виступила одним із ініціаторів скликання Всеукраїнського учительського з'їзду (5-6 квітня 1919 р.), основне завдання якого полягало у виробленні основ національного шкільництва в Західній Області Української Народної Республіки (ЗО УНР).

Втрата української державності у 1918 – 1919 рр. змушувала «Учительську громаду» налагодити співпрацю з українськими політичними партіями національно-державницького табору (УНДО, УСРП), а також домагатися захисту професійних інтересів педагогів на парламентському терені, що особливо помітно після виборів до сейму та сенату Польщі у 1928 р. Всебічну допомогу товариству надавали лідери УНДО та УСРП, з-поміж яких виокремимо Д. Великановича, Д. Левицького, В. Кузьмовича, І. Макуха, М. Рудницьку, В. Целевича та ін.

У 1930-х, під час полонізації навчального процесу у середньоосвітніх навчальних закладах, у вищому законодавчому органі Другої Речі Посполитої все частіше лунали, ініційовані «Учительською громадою», вимоги українських парламентаріїв переглянути сфальсифіковані результати шкільних плебісцитів; наведено численні факти, які доводили антиукраїнську за змістом національно-культурну політику Польщі. Однак Український педагогічний

конгрес (1935 р.), нормалізація польсько-українських відносин (1935 р.) не змінили ситуацію у сфері шкільництва.

У підрозділі 4.2. «Лідери «Учительської громади в національно-культурному житті краю» визначено провідних діячів товариства, проаналізовано їх участь у суспільно-культурних та політичних процесах в регіоні.

У дисертаційній роботі відзначено, що від часу створення товариства до нього увійшли представники соціально-професійних груп: відомі політики, громадські діячі (Ю. Романчук, С. Томашівський та ін.), науковці (М. Грушевський, Ю. Стефанович, К. Студинський, В. Щурат та ін.), представники духовенства (о. С. Юрик, о. С. Кархут та ін.) та, звичайно українські педагоги, які становили абсолютну більшість серед членів організації.

Зважаючи на загострення польсько-українського протистояння до завершення Першої світової війни головну роль у товаристві відігравали відомі галицькі політики, серед яких – Ю. Романчук. На сторінках періодичної преси, наукових публікаціях, виступах на вічах, у промовах на Галицькому крайовому сеймі вони домагалися утвердження української мови у середніх навчальних закладах Галичини, виступали за відкриття українських приватних гімназій, агітували українських учителів вступати до лав «Учительської громади».

Після відходу від товариства М. Грушевського у 1912 р., а згодом й Ю. Романчука, який тривалий період обіймав посаду голови товариства, основні вектори розвитку «Учительську громади» у період польсько-української війни та перші повоєнні роки визначав Головний відділ під проводом К. Студинського, у міжвоєнний період ХХ ст. – С. Громницького, О. Терлецького, о. С. Кархута та В. Радзикевича. Серед найактивніших членів товариства – педагоги, громадські діячі: Є. Грицак, З. Зелений, А. Крушельницький, М. Лепкий, Г. Микитей, М. Панчук, В. Пашницький, І. Сітницький, Р. Цегельський, О. Хичій та ін.). Їх зусиллями проведено реорганізацію товариства, створено нові секції, підготовлено програми навчання української мови у середніх школах, опубліковано чимало наукових, науково-популярних книг.

Висновки

«Учительська громада» – одне з небагатьох українських товариств Галичини, яке опікувалося українськими педагогами, дбало про їх професійне зростання та матеріальне забезпечення, формувало їх «національний світогляд», залучало до громадсько-політичної діяльності. Організаційна структура товариства викристалізувалася на початку ХХ ст. і не відрізнялося від інших аналогічних організацій (голова, Головний відділ, (із 1930-х рр. – Головна рада), філії, секції, відділи). Для згуртування педагогів «Учительська громада» придбала «вакаційну оселю», дбала про

нові надходження до бібліотеки, організовувала різноманітні заходи національно-культурного спрямування.

Напрями діяльності «Учительської громади» визначалися її статутними документами, «правильниками» секцій і відділів. Якщо до початку Першої світової війни товариство опікувалося не тільки початковою і середньою школою, але й «вищими школами», після створення Краєвого шкільного союзу (1910 р.) організація переорієнтувалася на середньошкільне учительство. Учительська громада прагнула поділу Шкільної Крайової Ради на польську та українську секцію, боролася за створення у Львові українського університету, сприяла створенню українських приватних шкіл, в умовах політичної системи Другої Речі Посполитої вимагала ліквідації утраквістичних гімназій і припинення переведення учителів-поляків до українських теренів, намагалася впровадити в навчальних закладах Польщі програми навчання української мови, історії, географії.

Об'єктивні та суб'єктивні фактори не дозволили «Учительській громаді» реалізувати більшість програмних завдань (низький рівень національної свідомості українських учителів, слабка матеріально-технічна база, відсутність координації дій із провідними українськими національно-культурними організаціями, «байдужість українських педагогів», які не вступали у лави товариства тощо). Водночас Галицький крайовий сейм, місцеві інституції Другої Речі Посполитої ігнорували більшість вимог товариства, які стосувалися організації мережі українських народних (початкових) шкіл, створення належної матеріальної бази для успішної діяльності українських навчальних закладів, залучення до освітнього процесу кваліфікованих та національно свідомих педагогів.

Значні організаційні зусилля та фінансові кошти «Учительської громади» спрямовувала на налагодження ефективної роботи редакцій власних друкованих видань, якими упродовж першої третини ХХ ст. стали часописи «національного і суспільного виховання»: «Наша школа», «Українська школа», «Світло» (педагогічні / наукові статті; бібліографія і хроніка діяльності товариства; комунікати Краєвого шкільного союзу, аналіз законодавства в освітній сфері та ін.). Філії товариства видавали календарики, твори класиків української літератури, окремі брошури суспільно-культурного змісту. Провід «Учительської громади» значну увагу приділяв публікації підручників з української мови, географії, математики для середніх шкіл, розробці програм навчання з української мови, історії, географії, хоча цей напрям роботи не вдалося повністю реалізувати.

Товариство співпрацювало з провідними українськими національно-культурними, науковими організаціями (НТШ, Краєвий шкільний союз, «Просвіта», «Рідна школа», «Пласт», «Взаїмна поміч українського вчителства та ін.), політичними партіями національно-державницького спрямування (УНДП-УНДО, УСДП (до 1921 р.), УРП-УСРП), їх представництвами у Галицькому крайовому сеймі та вищому законодавчому

органі Польської держави (після 1928 р.). Спільними зусиллями національно-культурних товариств, політичних партій вдалося реалізувати чимало просвітницьких заходів, конгресів та наукових симпозіумів, які отримали позитивний резонанс серед української громадськості краю, піднесли авторитет «Учительської громади».

Бездержавний статус української нації у першій третині ХХ ст. – базовий фактор, який не дозволив товариству «Учительська громада» вступити до міжнародних учительських організацій. У статусі «спостерігача» члени товариства у 1920-х рр. брали участь у роботі Міжнародної організації учителів середніх шкіл, у 1930-х рр. товариство співпрацювало з учительськими товариствами Німеччини, Австрії, Чехословаччини, Нідерландів, Великобританії. В умовах полонізації середньої освіти у Другій Речі Посполитій організація конфліктувала з польськими учительськими товариствами, для захисту національної школи налагодила контакти із Становим Союзом учителів жидівських середніх шкіл, іншими учительськими організаціями національних меншин.

Список наукових публікацій

Статті у фахових виданнях

1. Вовк Л.Г. Товариство «Учительська громада» в контексті суспільно-культурних процесів Другої Речі Посполитої (30-ті рр. ХХ ст.). *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Історія»* / гол. ред. кол. М. Кугутяк. Івано-Франківськ: Видавництво ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2016. Вип. 28. С. 111 – 117.

2. Вовк Л.Г. Боротьба товариства «Учительська громада» за розбудову українського приватного шкільництва в Галичині (1910 – 1914 рр.). *Схід: аналітично-інформаційний журнал* / відп. ред. Г. Тимофєєва. Київ: Український культурологічний центр, 2017. Вип. 4 (150). С. 37 – 41.

3. Вовк Л.Г. Товариство «Учительська громада»: особливості створення та напрями діяльності (1908–1909 рр.). *Гілея: науковий вісник* / гол. ред. В. Вашкевич. Київ: «Видавництво «Гілея», 2017. Вип. 124 (9). С. 28 – 32.

4. Вовк Л.Г. «Товариство «Учительська громада»: організаційний розвиток та діяльність в умовах польського владного режиму (1923 – 1929). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: «Історія»* / за заг. ред. проф. І. Зуляка. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. Вип. 2. Ч. 1. С. 52 – 57.

5. Вовк Л.Г. Діяльність товариства «Учительська громада» у роки Першої світової війни та перші повоєнні роки. *Гілея: науковий вісник* / гол. ред. В. Вашкевич. Київ: «Видавництво «Гілея», 2017. Вип. 125 (10). С. 17 – 21.

Статті, які додатково відображають результати дисертаційної роботи

1. Вовк Л.Г. Участь членів товариства «Учительська громада» у подіях Першої світової війни та української революції 1917 – 1921 рр. *Українське*

військо в національній революції 1917 – 1921 рр. (до 100-річчя Армії УНР). Львів, 2017. С. 99 – 101.

2. Вовк Л.Г. Товариство «Учительська громада» у період Першої світової та польсько-українських воєн. *«Людина і техніка у визначних битвах світових воєн ХХ століття.* Львів, 2017. С. 105 – 106.

АНОТАЦІЯ

Вовк Л.Г. Товариство «Учительська громада» у суспільно-культурному житті Галичини (1908 – 1939). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Інститут народознавства НАН України. – Львів, 2017.

У дисертації комплексно проаналізовано особливості створення, організаційного розвитку та діяльності товариства «Учительська громада» у контексті суспільно-політичних та культурно-освітніх процесів у Галичині у першій третині ХХ ст. Охарактеризовано процес організаційної розбудови організації, визначено її базові напрями діяльності та провідних лідерів. Розглянуто взаємини «Учительської громади» з українськими, польськими національно-культурними товариствами, політичними партіями національно-державницького спрямування (УРП-УСРП, УСДП, УНДП-УНДО). Реконструйовано видавничу діяльність товариства, відображено ефективність заходів, спрямованих на організації до Міжнародної організації учителів середніх шкіл. Показано важливу роль громадської інституції у формуванні національної свідомості українських педагогів, їх консолідації навколо ідеї побудови національної школи.

Ключові слова: «Учительська громада», Галичина, національна свідомість, національно-культурні товариства, освітня політика.

ANNOTATION

Vovk L. The Society of «Uchytexska gromada» in the social and cultural life of Galicia (1908 – 1939). – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of Historical Sciences on specialization 07.00.01 – Ukrainian history. – Ivan Krypuyakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Ethnology of National Academy of Sciences of Ukraine. – Lviv, 2017.

In the dissertation the peculiarities of the creation, organizational development and activity of the community «Uchytexska gromada» in the context of socio-political, cultural and educational processes in Galicia in the first third of the XX century are analyzed. The process of organizational development of the organization is characterized, its basic directions of activity and leading leaders are determined. The relations of the «Uchytexska gromada» with the Ukrainian, Polish national-cultural societies, political parties of the national-state orientation are considered. The

publishing activity of the company was reconstructed, the effectiveness of the measures aimed at organizing the International Organization of Secondary School Teachers is reflected. The important role of the public institution in forming the national consciousness of Ukrainian teachers, their consolidation around the idea of building a national school is shown.

Key words: «Uchytekska gromada», Galicia, national consciousness, national-cultural societies, educational policy.

АННОТАЦИЯ

Волк Л.Г. Общество «Учительская громада» в общественно-культурной жизни Галиции (1908 – 1939). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Институт украиноведения им. И. Крипякевича НАН Украины, Институт народоведения НАН Украины. – Львов, 2017.

В диссертации комплексно проанализировано особенности создания, организационного развития и деятельности общества «Учительская громада» в контексте общественно-политических и культурно-образовательных процессов в Галичине в первой трети XX в. Доказано, что общество возникло благодаря известным общественно-политическим деятелям, ученым (Ю. Романчук, М. Грушевский и др.), которые осознавали необходимость консолидации украинских педагогов в профессиональном национальном обществе. Цель деятельности общественной организации заключалась в защите учительства края от произвола местной власти, прекращение полонизации школ Галичины. Местные органы власти игнорировали большинство требований общества, касающихся организации сети украинских народных (начальных) школ, создания надлежащей материальной базы для успешной деятельности украинских учебных заведений, привлечение к образовательному процессу квалифицированных и национально сознательных педагогов.

Охарактеризован процесс организационной перестройки организации, определены ее базовые направления деятельности и ведущих лидеров. В истории «Учительской громады» выделены три периода: (а) 1908 – 1913 гг.; (б) 1914 – 1919 гг.; (в) 1920 – 1939 гг. В течение первого периода основано первые филиалы общества в крупнейших городах Галичины, привлечено национально сознательных педагогов в ряды общества. Начало Первой мировой войны прервало деятельность организации, которую, де-факто, удалось восстановить в 1920 г. В условиях политической системы Второй Речи Посполитой «Учительская громада» продолжила активную работу среди украинских педагогов, увеличила количество филиалов и привлекла к организации новых членов.

Рассмотрены взаимоотношения «Учительской громады» с украинскими, польскими национально-культурными обществами, политическими партиями национально-государственного направления (УРП-УСРП, УСДП, УНДП-

УНДО). К началу Первой мировой войны общество наладило контакты с ведущими украинскими научными (НТШ), просветительскими (Краевой школьный союз, «Просвита»), учительскими («Взаимная помощь украинского учительства»), парамилитарными («Пласт», «Сокил»), педагогическими (УПТ) организациями, а также политическими партиями, особенно УНДП. Совместными усилиями украинских национально-культурных обществ, политических партий удалось реализовать немало культурологических, образовательных мероприятий, конгрессов и научных симпозиумов, которые получили отголосок среди украинской общественности края, поднять авторитет «Учительской громады».

Реконструировано издательскую деятельность общества. Отмечено, что «Учительская громада» наладила работу собственных печатных органов («Наша школа», «Украинская школа», «Свет»), на страницах которых публиковались актуальные педагогические статьи, коммуникаты Краевого школьного союза, нормативно-правовые акты местных органов власти в сфере образования, обсуждались важные общественно-культурные проблемы. Значительное внимание организация уделяла подготовке учебных программ, публикации учебников. Отмечено, что общество на протяжении 1920-х гг. пыталось вступить в международные профессиональные организации, чего не удалось достичь. Показана важная роль общественной институции в формировании национального сознания украинских педагогов, их консолидации вокруг идеи построения национальной школы.

Ключевые слова: «Учительская громада», Галичина, национальное сознание, национально-культурные общества, образовательная политика.